

KERKKLOKKEN

"Willebroort" en Maria

De Willibrorduskerk van Riethoven is een in aanleg vijftiende-eeuwse kerk die in de zestiende eeuw en rond 1890 en 1930 ingrijpend verbouwd is. In de zeventiende en achttiende eeuw gebeurde er weinig opbouwends omdat de kerk geconfisceerd was. Op 8 september 1798 werd het kerkgebouw weer eigendom van de katholieken, en dat feit werd afgelopen zondag in Riethoven gevierd. In het voorlaatste artikel lokte ik u al de Willibrorduskerk van Riethoven binnen door te wijzen op de prachtige schilderijen op de tongewelven van het schip en van de kruisarmen van de kerk. En in het laatste artikel maakte ik u nieuwsgierig naar het schilderij met het portret van Rythovius, de bisschop van Ieperen (1561 - 1583). Nu u toch eenmaal binnen bent ...kijken we eens goed rond en ik beloof u dat ik u op een "welluidende" manier weer de kerk uit zal werken. Dit alles indachtig de uitspraak van de Riethovense pastoor Thomas van de Laar : " Een korte mis en een korte preek, dat is de wens van deze streek". Zijn pastorie (het gebouw dat nu naast de kerk gelegen is) was een waar ontmoetingscentrum en daar hanteerde hij de spreuk : " De kanne meuge leeg".

Eenmaal over de drempel (= " een horizontale grensmaal die een overgang markeert" , las ik onlangs in het boek Over de Drempel) kijken we meteen naar boven , naar de gewelven. De schilderijen staan op 30 rechthoekige vlakken van het gewelf van het schip (18) en van de gewelven van de kruisarmen (12) ; waar deze vlakken samen komen zien we een bijzonder mooie schildering van de H. Geest : een duif met daaromheen 8 afbeeldingen van personages. Nu kunnen we weer meer horizontaal gaan kijken. Beelden van Willibrordus zien we linksachter bij de middendeur , tegen de houten preekstoel aan en op het hoofdaltaar en linker zij-altaar. Soms in de rechterhand van Willibrord een kerkje. Verder staan er nog een tiental andere beelden. Het rechter zij-altaar en de rechter achterkapel zijn toegewijd aan Maria en in deze kapel hangt ook het schilderij met het portret van Rythovius . Maria is afgebeeld in een mozaïekwerkstuk. De linker achterkapel is de doopkapel. In een klein glas-in-loodraam bij het linker zij-altaar zien we Willibrordus afgebeeld. De Riethovense kerk heeft een aantal abstracte glas-in-loodramen en een aantal traditionele waarop ook weer tafereelen met Willibrordus. Deze laatste ramen werden in 1893 vervaardigd door Nicolas en Zonen te Roermond voor 200 gulden per stuk. Het kruisbeeld voor en boven het huidige altaar is identiek aan dat van de Martinuskerk in Luyksgestel en van de Petruskerk in Bergeijk. Het wordt rond 1500 gedateerd. De kruisweg (van 1907) zou je een kapelletjeskruisweg kunnen noemen want elke statie heeft vorm gekregen in een soort kapelletje. Kortom : een kerk met verschillende stijlen die wonderlijk goed met elkaar harmoniëren Ik zei het al: een pareltje. Maar met Johan Biemans zeg ik ook : een kerk is geen museum. In dit gebouw ging de jonge Maarten Bouwens (de latere Rythovius) naar de kerk , misschien wel elke dag.

Het inwendige muurwerk van de toren is wellicht het oudste en in de toren is een klokkestoel bewaard gebleven met twee luidklokken uit 1478. In een rapport van de Katholieke Klokken- en Orgelraad lees ik : "De Riethovense klokken vallen op door hun buitengewoon zorgvuldige gietwerk en hun fraaie klank. Dat in een relatief bescheiden kerkgebouw een tweegelui van een dergelijke zwaarte en kwaliteit uit het eind van de 15e eeuw , in de oorspronkelijke stoel , bewaard bleef is van een grote zeldzaamheid". Wie de dagboeken van Panken leest, de laatste jaren in zes delen gepubliceerd , krijgt de indruk dat Panken alle torens in de regio beklommen heeft om de klokken te bestuderen. Ook in Riethoven : op 24 juni 1870 bestijgt hij de toren en noteert hij allerlei gegevens over de klokken en het mechanisme. De klokken heten Willebroort en Maria , en ze zijn vervaardigd door Wouter Kaiwas. Hij kwam uit Mechelen en heeft ook de Lucia-klok van de oude toren in Steensel gemaakt (1495). De grootste Riethovense klok (" Maria is minen naem") moet aan een van de kroonarmen gerepareerd worden. Daar is vakkundig laswerk voor nodig. En er zijn twee aanbevelingen om schade in de toekomst te voorkomen : de krukassen zouden beter vervangen kunnen worden door rechte assen en de klokken kunnen beter met de hand dan elektrisch geluid worden. Met de hand merkt de klokkenluider eerder een bepaald (beginnend) mankement op. De kerk van Riethoven heeft ook nog een Angelusklokje dat in bedrijf is. Vooral oudere Riethovenaren vinden dat heel mooi. Maar ... past zo'n klokje nog in de belevingswereld van de kinderen ? Goede vraag. Het ligt er maar aan wie erover

vertelt , denken Wim Das en ik . Via het verhaal van de klokken staat u weer buiten : aan uw rechterhand het kerkhof met een bezienswaardige Calvarieberg.

Beierende Kerkklokken

Kwam Wouter Kaeiwas of Kaerwas, de klokkengieter uit de vijftiende eeuw, uit Hoogeloon? Ik dacht tot nu toe dat hij uit Mechelen afkomstig was, maar Martien Hurkmans uit Hoogeloon houdt het op Hoogeloon. En Johan Biemans van het Museum Eicha in Bergeijk en Elly van de Moosdijk van het Nationaal Beiaardmuseum in Asten bevestigen die mogelijkheid. Wouter maakte de klokken van Riethoven in 1478 en die van Steensel in 1495, en hij zal in de tussentijd zeker niet stil gezeten hebben. Voor een klok (1476) in de oude kerktoren van Hoogeloon staat ene Gauthier Kaeiwas vermeld. Zou dat familie van hem zijn? Neen, het is gewoon Wouter zelf, denk ik. Zijn naam heeft alleen maar een wat verfranste vorm. Namen als Gualtherie, Walterus, Walter, Wouter, Gauthier hangen met elkaar samen, met zoals Guillaume, Guilhelmus en Willem. Maar laat ik even bij het begin beginnen, namelijk met een citaat van Herman Strijbos (, want deze Eerselnaar behoort gewoon veel geciteerd te worden): "In de Steenselse toren hangt een van de oudste klokken van de Kempen. De oudste klok dateert van 1367, gegoten door Jacobus van Helmond en hangt in het luidhuis bij de oude kerk van Bergeijk. De toren van Hoogeloon heeft een klok uit 1435. In 1478 goot Wouter Kaerwas twee grote klokken die hangen in de toren van Riethoven. In Steensel hangt een grote klok uit 1495, die blijkens een randschrift is gegoten door Wouter Kaeiwas(sic)." In een notedop veel informatie. U ziet het, ook de achternaam biedt discussiestof: Kaeiwas, Kaerwas of - zoals Jacq. Bijnen ergens vermeldt- Quaeywas, of Cayvas (zoals vermeld in een recent boek over de Mechelse Klokkengieters).

Uit allerlei geschriften heb ik een overzichtje gemaakt van oude klokken die nu nog in onze regio aanwezig zijn, want vanwege twee oorzaken zijn er klokken verdwenen: verkoop van een klok wegens armoede en roof van klokken in de tijd van de Beeldenstormen (circa 1560), de Franse tijd (circa 1795) en de Tweede Wereldoorlog. Graag correcties en aanvullingen :

1367	Bergeik	Jacobus van Helmond
1414	Heeze	?
1435	Hoogeloon	Jan Zeelstman
1442	Westerhoven	Jan Zeelstman
1451	Heeze	Jan van Asten
1462	Strijp	Jan Zeelstman
1468	Hooge Mierde	Jacob Jancoppens
1478	Riethoven	Wouter Kaeiwas
1479	Maarheeze	Gobel Moer
1495	Steensel	Wouter Kaeiwas
1506	Hooge Mierde	Willem van den Ghein
1540	Soerendonk	Peter Waghevens
1541	Hilvarenbeek	Jan Waghevens
1551	Zeelst	Peter v.d. Ghein
1556	Westerhoven	Peter v.d. Ghein

Verdwenen klokken zijn die van Vessem (1441, Jan Zeelstman), Westerhoven (1445, ?), Reusel (1462, Waghevens), Hoogeloon (1476, Gauthier Kaeiwas), Gestel (1628, De Clerck). Ik hoop dat we door een spontane en kostenloze vorm van regionale samenwerking dit overzicht kunnen aanvullen en verbeteren.

De klokkengieters die in onze regio actief waren kwamen vrijwel allemaal uit Mechelen. Dat wil niet altijd zeggen dat ze in Mechelen geboren waren, maar wel getogen: talentvolle jonge smeden die klokkegieter wilden worden, vestigden zich in een belangrijk klokkegieterscentrum (Mechelen, Den Bosch, Keulen). "Het is al Mechelen dat de klok slaat", is de eerste zin van een het onlangs verschenen standaardwerk "De Mechelse Klokkengieters" (1998). Daaruit blijkt dat Wouter Kaeiwas gerekend wordt tot de beroemde klokkengietersfamilie Waghevens; hij zal wel -vermoed ik- met een Waghevense getrouwd zijn. Wouter werd burger van Mechelen in 1476, hij had een broer Joris en een zoon Jan die in 1491 in Turnhout ging wonen. Waarschijnlijk woonde Wouter langs de Dijle en..... hij was afkomstig uit Hoogeloon bij Baarle Hertog. Ligt er bij Baarle Hertog een gehucht Hoogeloon? Dreigen we een illusie armer te worden: Wouter kwam niet uit ons Hoogeloon, maar uit een ander? Het verwisselen van locatienamen is een groot probleem in historisch onderzoek. Misschien hebben we er hier een voorbeeld van. Dit zoeken we nog op.

In het Museum Van Gerwen-Lemmens in Valkenswaard (040-2012162 hangt een klok uit 1476, en In het Nationaal Beiaardmuseum in Asten (0493-691865) ziet u onder meer een klok van Jacob Waghevens uit 1532.

Middeleeuwse klokkengieterij

Van alle kerkklokken in onze regio zijn er beschrijvingen gemaakt. De klokken van de Willibrorduskerk in Riethoven, die momenteel dringend aan een restauratie toe zijn, werden bijvoorbeeld uitvoerig beschreven door Elly van Loon- Van de Moosdijk, de conservator van het Nationaal Beiaardmuseum in Asten. De oude kerkklok van de Willibrorduskerk in Zeelst is bestudeerd door Jacq. Bijnen uit Veldhoven. Met hem kijken we even mee naar deze klok (uit 1551). In kapitale letters lezen we: "Salvator Mondi Peeter vanden Ghein heft mi ghegoten int jaer ons heeren MCCCCCLI". Op de flank van de klok staan drie ronde afbeeldingen ("plaquettes") van Christus als verlosser (salvator), van het wapen van Mechelen en van de Heilige familie (Jezus, Maria en Jozef). De eerste plaquette waarop de wereldbol in de linkerhand van Christus rust, kunt u ook zien op een klok uit 1532 van Jacob Waghevens in het Nationaal Beiaardmuseum. En op die klok staat ook de plaquette met het wapen van Mechelen. Van de plaquette met daarop de Heilige Familie vindt u in het Nationaal Beiaardmuseum een kopie. U hoeft dus niet in de Zeelster kerktoren te klimmen om te zien wat er op die klok staat. Ondertussen bent u natuurlijk nieuwsgierig en vooral leergierig geworden naar het antwoord op de vraag hoe ze dat allemaal in die tijd zo mooi voor elkaar kregen. In het Nationaal Beiaardmuseum in Asten kunt u een aantal oude kerkklokken bewonderen. Van Mechelse klokkengieters zijn er klokken uit 1532, 1556, 1566, 1583 en 1618. Maar ook wordt u goed geïnformeerd over de wijze waarop vroeger en tegenwoordig klokken werden en worden geproduceerd. De informatie in de Middeleeuwen is ontleend aan een originele bron van circa 1125, een tractaat dat handelt over de verschillende kunsten, vooral de kunst van het metaalbewerken. De schrijver ervan is de monnik Theophilus, waarschijnlijk een pseudoniem van Ru-gerus van Helmarshausen, een dorp nabij Paderborn. Hij beschrijft het volgende productieproces. Rondom een houten spil (die horizontaal kon wentelen) werd met leem een klok gevormd, in feite de binnenkant van de klok. Daarop werd vervolgens een waslaag aangebracht met openingen om brons in te kunnen gieten en om lucht te laten ontsnappen. Op de waslaag bracht men daarna een nieuwe lemen laag aan. De was (= de valse klok) zat dan dus tussen twee lemlagen in. Dit loodzware object plaatste men op een stenen vloer in een kuil en de was werd tussen de twee lemen lagen uitgesmolten. Tenslotte werd de klok nu met aarde ingegraven en aangestampt om opwaartse en zijwaartse druk te kunnen weerstaan en werd tussen de lemlagen het brons gegoten. Eerst smolt men het koper (80 %) en daarna het tin (20%), en deze legering leverde het klankrijke brons op. Over versieringen of aanduidingen op de klok zegt Theofilus: "Indien ge bijzonder kostbaar werk aan bloemen of tekst op de klokkeflank rondom wenst, snijd deze dan in de was uit". In essentie is dit productieproces niet veranderd, maar het is wel veel efficiënter en trefzekerder geworden. De kern van de klok wordt nu gemaakt met behulp van een sjablonen waarin het

model van de klok is uitgevonden. Er kan nu met een stalen mantel (buitenkant) gewerkt worden bij het gieten. En de werkmaterialen zijn natuurlijk verbeterd.

Op de kerkklokken staan soms ook afdrukken van zogenaamde pelgimsinsignes. Met dit onderwerp is Elly van Loon bezig. Van haar hoorde ik dat het pelgimsinsigne dat op de klok van Steensel staat (van Lucia) ondanks intensieve naspeuringen (onder meer in het Klokkenarchief in Neurenberg) tot nu toe nergens aangetroffen is, ook niet als los insigne dat pelgrims op hun kleding droegen. Deze insignes worden opmerkelijk vaak teruggevonden in dalen van rivieren: modder blijkt voor deze lood-tinnen voorwerpen een uitstekende bewaarplaats. Het pelgimsinsigne van de Lambertuskerk uit Meerveldhoven (Merefelt) is gegoten in de Mariaklok (1476) van de kerk van Hechtel en in Den Bosch werden enige tijd geleden fragmenten van dit insigne teruggevonden.

In Brabants Heem 1998 nummer 4 staat een artikel van Elly van Loon- Van de Moosdijk over de versieringen op middeleeuwse klokken in Brabant (Brabants Heem 073- 6146193)

Historie van de kerkklok

Bellen en klokken als muziekinstrumenten of als informatiemiddelen (bijvoorbeeld bij gevaar en onheil) waren er in de oude culturen van China, het nabije Oosten, de Kelten en de Romeinen. De betekenis van klokken en bellen op muzikaal terrein blijkt onder meer uit de ontwikkeling van klokkenspielen en carillons, ook vandaag de dag nog steeds een dynamische ontwikkeling. Maar de luidklok is van jongere datum en waarschijnlijk een produkt van het Westerse Christendom. Kerkklokken berichtten oorspronkelijk over liturgische activiteiten die tegelijk ook tijdmeldingen waren. Geleidelijk aan kregen kerkklokken ook een meer profane functie: ze kondigden onheil aan en probeerden het kwaad te weren. In een later stadium kregen luidklokken meer specifieke informatiefuncties: de tiendklok gaf aan wanneer de belastingen overgedragen moesten worden, de banklok wanneer een vonnis uitgesproken of voltrokken werd, de poortklok gaf aan wanneer de stadspoorten open en dicht gingen. Het aangeven van de tijd werd sterk verbeterd toen het uurwerk uitgevonden werd en zo ver ontwikkeld was dat het in torens ingebouwd kon worden. Het "slaan" van het juiste uur (1 tot en met 12 slagen) werd in de Middeleeuwen een tijdlang ervaren als een verder "wereldlijk" gebruik van "kerkelijke" klokken. Met het nauwkeurig en voor ieder hoorbaar aangeven van tijd en uur werd het mogelijk om de bevolking nog meer aan te passen (te socialiseren) aan arbeidsprocessen. De kerk werkte daar meestal niet zo makkelijk aan mee. Ze verzette zich tegen "handel in tijd", tegen de economisering van de tijd. "Tijd is God" in plaats van "Tijd is Geld". De installatie van werkklokken in de veertiende eeuw riep ook bij de bevolking veel verzet op. De mensen verkochten met hun werkkraft niet graag hun vrijheid. Over dit onderwerp heeft de beroemde Franse historicus Jean le Goff buitengewoon interessante dingen opgemerkt. Voor de "gedigitaliseerde" 2000-mens ingrijpende denkstof. In 1928 publiceerde de Belgische rijksarchivaris J. Cuvelier een teruggevonden satirisch gedicht van omstreeks 1325 dat over werktijd handelde. De Brusselse textielarbeiders bleken grote moeite te hebben met de werkklok die was opgehangen in de klokketoren van de Sint Nicolaaskerk, op initiatief van de werkgevers. De textielarbeidsters waren trouwens het moeilijkst te temmen. Naast het rondlummelen en met elkaar kakelen hielden ze zich onder meer ook bezig met het roepen van obscene insinuaties in de richting van mannelijke voorbijgangers. Ik citeer:

Sien si een die hen donct slap,

Si maken daer af enen trap,

Ende seggen al oppenbare:

Deghene heeft gheten zassemare!

De onbekende dichter spot met het gedrag van de textielarbeiders die te lui zijn om te beginnen met het werk, weglopen zo gauw er iets in de stad te doen is, en zeer ruim op tijd maken dat ze weggkomen zodra ze het einde van de werkdag aan voelen komen.

De dichter kiest partij voor de werkgevers door wie hij waarschijnlijk ook betaald werd. Geleidelijk aan werkte ook de kerk mee aan de disciplinerende van de massa's, onder meer door luiheid en ledigheid tot belangrijke zonden te verklaren. Andre Lehr bespreekt in zijn prachtige boek "

Beiaardkunst in de lage landen" de christelijke symboliek van de luidklok. Hij vertelt onder meer hoe het ritueel van het wijden van kerkklokken ingang vond en dat met name Karel de Grote verbod om klokken te dopen met de bedoeling hagel en bliksem te verdrijven. Het is niet duidelijk of Karel nu het dopen verbod (mensen worden gedoopt en klokken gewijd) of dat hij de functie van "weer-klok" bestreed. Uit het boek van Lehr blijkt dat een controleerbare geschiedenis van de luidklok eigenlijk pas in de dertiende eeuw begint. Er is echter een zware historische traditie om op grond van weinig documenten (meestal ook nog van twijfelachtige aard) ontzagwekkend veel aan Karel de Grote toe te schrijven. Maar wie naar bewijzen of aanwijzingen vraagt, komt bedrogen uit.

Wat is er bijvoorbeeld waar van de beroemde Karel-biografie van Einhard, onlangs opnieuw vertaald door Patrick de Rynck, een biografie die sterk doet denken aan de Augustus-biografie van Suetonius. Van door Karel gebouwde paleizen is nog nooit iets teruggevonden. Hij zou universiteiten gesticht hebben, maar de oudste universiteit van Europa is die van Bologna en die werd in 1119 gesticht. Geschriften , uitvindingen en kunstwerken die Karolingisch genoemd worden moet men bij nauwkeurig onderzoek vaak een stuk later dateren. Vrijwel alles wat u bijvoorbeeld in Aken ziet in verband met Karel de Grote dateert van na het jaar 1000. En de grote vraag is natuurlijk of een bepaalde periode achteraf "gekarolingiseerd" is, door de keizers van het heilige Roomse Rijk , daarin bijgestaan door de historici van die dagen, de monniken van de kloosters. Ik houd het er vooralsnog op dat de geschiedenis van de luidklok na het jaar 1000 begint.

Klokkengieters van Mechelen

door A.C. Maas

Drie Mechelense families of dynastieën hebben gedurende de periode van 1350 tot 1750 achtereenvolgens het gieten van brons, vooral ook van kerkklokken, beoefend. Leden van de families Waghevens, Vanden Ghein en De Clerck werkten in Mechelen zelf maar ook "op locatie", niet alleen in de Nederlanden, maar ook in Denemarken, Duitsland, Groot-Britannie, Italië, Polen, Spanje, Zweden en Zwitserland. De Waghevensen hadden hun bedrijf aan de Katelijnestraat; hun woning "Den Prins van Parma" bestaat nog en is nu een bakkerij.

De Vanden Gheins hadden hun ateliers op de hoek van de Oude Brusselstraat, aan de Hoogstraat en aan de Keizerstraat . Het huis "De drie Cloxkens" was eertijds de werkplaats van de familie De Cerck. Ongemerkt zijn we eigenlijk al aan de wandel gegaan in Mechelen, en dat blijkt de moeite waard. De afleiding van de naam van de stad is wel duidelijk (Malinas, Maslinas, Machline, Mechelen) maar over de betekenis van deze naam is heel wat afgestoeid. Kannunik Doctor Jos Laenen noemt in zijn "Geschiedenis van Mechelen tot op 't einde der Middeleeuwen" (1926) in een voetnoot enige studies die daarover handelen "voor wie teveel tijd heeft". Een belangrijke vraag is: was Mechelen oudtijds Antwerps of Brabants ? Het woordje "of" is wederom misleidend. Laenen meent dat De Dijle de scheidingslijn was tussen twee oude gouwen (later graafschappen): Renensis en Brabantensis. Hier duikt weer dat intrigerende woord "Renensis" (= Rijen, Rijn of Rien) op. Het boek van Laenen besteedt buitengewoon veel aandacht aan de historie van de Sint Romboutskerk; alleen al voor een bezoek aan die kerk is de tocht naar Mechelen de moeite waard. Maar de stad heeft ook een tiental musea en laten we het paleis van Margaretha van Oostenrijk niet vergeten. Het is het beste om na elke bezienswaardigheid een gouden Carolus te drinken en om dus te regelen dat u bij het heengaan zelf aan het stuur zit.

Heen rijden is tenslotte moeilijker dan terug. Laenen geeft een goed beeld van de organisatie en politieke betekenis van de arbeid in de late Middeleeuwen. Er waren in Mechelen een aantal principale ambachten (6), grote ambachten (11) en kleine ambachten (21), alles bijeen in een bepaalde periode 38 in getal. De principale en grote ambachten hadden elk twee vertegenwoordigers in de Raad van de stad. In de Middeleeuwen is een betrouwbare maatstaf voor het aanzien en de macht van een ambacht de volgorde die ze in belangrijke processies innamen. In Mechelen was deze volgorde lange tijd zo: de smeden, de timmerlieden, de metsers, de kramers, de hoedenmakers, de zeeldraaiers, de

gareelmakers/zadelmakers, de maalders, de schippers, de beenhouwers, de visverkopers, de buildragers, de brouwers, de kordewagenkruiers, de bakkers, de hoveniers, de fruiteniers/mandenmakers, de wollewevers, de sargienwevers, de droogscheerders, de kleermakers, de kousenmakers, de huidevetters, de leertouwers, de schoenmakers, de vettewarriers, de radenmakers, de kuipers, de schrijnwerkers, de draaiers, de vlasverkopers, de linnenwevers, de oudkleerkopers, de barbiers, de schilders, de zagers, de strodekkers, de harentapijtmakers en de knopmakers.

De smeden ziet u vooropgaan en binnen dat ambacht moeten de klokkengieters geplaatst worden. Het reglement van de Mechelense smeden, dat wil zeggen van de Broederschap van Sint Elooy, dateert van 1254. De klokkengieters waren in economisch, politiek, technisch en kunstzinnig opzicht van groot belang voor de ontwikkeling van Mechelen. Mechelen heeft onder meer een Horlogerie- en Klokkemuseum. De geschiedenis van de stad weerspiegelt ook de perioden van kerkklokkenroof in onze geschiedenis: de periode voor en bij het begin van de Tachtigjarige oorlog (beeldenstorm) rond 1568, de periode van de komst van de Franse legereenheden (1795 en volgende jaren), de Tweede Wereldoorlog en ook - als we niet alert zijn - de huidige tijd: kan er genoeg geld bijeengebracht worden om vervallende klokken te behouden en te restaureren? Het omsmelten van kerkklokken tot grondstof voor kanonnen hoeft gelukkig niet meer, anders zag het er waarschijnlijk triest uit.

Kerkklokken en kabouters

In 1905 verscheen het eerste deel van "Turnhout in het Verleden en het Heden". "In het Noordelijke gedeelte der provincie Antwerpen, in eene rustige en gezonde landstreek, ligt de hoofdplaats der Kempen, de stad Turnhout", zegt de geschiedschrijver J.E. Jansen. Ten tijde van de Romeinen waren De Kempen nog vervuld "met menigvuldige slechte bosschen, vuyle en stinkende moerassen, zuere vroenten, zandige en dorre heyden en meer andere verlaete en woeste plaatsens". De streek is er dus in een kleine 2000 jaren goed op vooruit gegaan. Plotsklaps stelt Jansen een vraag die onze aandacht op scherp zet: "Heeft de mensch in dat middelpunt zijn verblijf gehad".

Dat is voor de allereerste tijden twijfelachtig. Jansen citeert enkele historici die beweren dat voor de komst van de Kelten en de Germanen in de Kempen al de kaboutermannekes verbleven. Een van die geschiedkundigen, "de leeraar Van der Kinderen" steunt in zijn boek *Recherches sur l'ethnologie de la Belgique* (1888) "op het werk van Wolff "Niederlandische Sagen", dat melding maakt van zulk een volk te Hersselt in De Kempen, Geldrode, Turnhout, Aarschot, Brugge, Leuven, Ghysegheem en Geldenaken. De legenden in en rond Turnhout wijzen op hun bestaan, alsook de benaming van de Alvenberg, zeer gemeen aan vele zandbergen der Kempen, zooals te Rethy, Moll, Baelen, Casterlee, Westerloo, waar de zoo genoemde Kaboutermannekens zouden gewoond hebben". Wie het boekje van Johan Biemans "Spokerijen in de Kempen" erbij pakt ziet dat ook onze regio erbij betrokken moeten worden, want de door hem (via Panken) opgetekende kabouterverhalen spelen zich af in Hoogeloon (de Kabouterberg lag daar richting Vessem), Riethoven, Bergeijk, Westerhoven (richting het gehucht Keersop waar de Alvenberg en de Norenberg lagen), Luyksgestel, Leende, Oerle, Meerveldhoven, Aalst en Duizel. Ook in onze regio hebben de kabouters gewoond. Er rijzen nu toch wel enkele vragen. Waren de kabouters produkten van de fantasie of waren het misschien wel degelijk kleine en klein gehouden mensen? Als het louter fantasiefiguren waren dan is het best begrijpelijk dat deze verbeeldingen gekoppeld werden aan bijzondere plaatsen in de omgeving. Kabouterlocaties blijken inderdaad nogal opvallend samen te vallen met archeologisch interessante plaatsen (waar bijvoorbeeld urnen gevonden werden). Maar stel nu eens dat het werkelijk een bevolking van De Kempen is geweest. Ik zie dan wat gedrongen, bescheiden maar toch handige en slimme mensen voor me (zie de kabouterverhalen). Kelten zijn een tijdlang de bezetter van onze regio geweest en wat later de Germanen.

Maar het waren geen agressieve bezetters jegens de kabouters. Waarom zou je ze kwaad willen doen? Vooral de Menapiers hebben hier gewoond, denken de deskundigen die Jansen citeert.

"De Menapiers, de eerste bewoners der Antwerpse Kempen, waren krijgshaftige lieden; zij hielden het langst vol tegen Ceasars overweldiging, doch hun kloeke moed vermocht niets tegen de romeinsche overmacht en na een heldhaftig strijden moesten zij het onderspit delven en werden der romeinschen

heerszucht onderworpen". Ik zie het al voor me: de kabouters bemoeiden zich nergens mee en lieten anderen zich te pletter vechten. Van de Romeinen is bekend dat ze onder de autochtone bevolking geen terreur uitoefenden zolang de belastingen maar netjes betaald werden. Dat deden die kabouters wel en voor de militaire dienst waren ze toch te klein. De Romeinen hebben die kabouters natuurlijk gezien als een grappig en amusant maar wel handig en slim soort "mensen". Ik meen me te herinneren dat Tacitus zich in zijn Germania ook zo uitdrukt. In de loop van het eerste millennium is het fout gegaan met de kabouters.

Ze hadden zo hun levensovertuiging, die kabouters, al vele eeuwen, en ze waren er dik tevreden mee. Wat zie je ze vaak gul en tevreden lachen op tekeningen. Daar kwam verandering in. Na de Romeinse tijd kwam het regiem van de Franken opzetten gecombineerd en gesteund door een felle bekeringspolitiek. Je mocht geheel vrij kiezen tussen gedoopt worden of het zwaard. Het goede oude leven van voorheen, dus van zelf je eigen baas zijn en zelf de dienst uitmaken, dat was voorbij. Het Frankische imperialisme, gesteund door de godsdienst en van daaruit gesteund door de klokken en bellen van de kapellen die gesticht werden, ontheemde de oorspronkelijke bevolking.

De kerkklokken werkten disciplinerend Toen de Franken kwamen zijn de kabouters vertrokken. In stilte, zonder klokkengelui. Waarschijnlijk verdwenen ze in de nevel van de tijd toen kabouter Kyrie stierf. Dat gebeurde in de nabijheid van Riethoven, zoals de overlevering zegt. Maar ze verdwenen niet uit het geheugen van de vertellende generaties. Het laatste woord is echt nog niet gesproken over de kabouters.

Lucia is minen naem

Harry Huijbers uit Steensel heeft een bijdrage geleverd aan het onlangs verschenen tweede deel van "Bedevaarten in Nederland" dat de Noord Brabantse bedevaarten beschrijft, dus ook die naar Sint Lucia in Steensel. Zijn bijdrage is gebaseerd op een intense liefhebberij om alles te documenteren wat te maken heeft met de geschiedenis van Steensel en omgeving en vooral de kerkgeschiedenis die in vroegere tijden alles omvatte. In een interview in de N.R.C. (27-12-1997) uitte Harry in klare taal zijn verering voor Lucia die hem steeds geholpen heeft met zijn gezondheidsproblemen. Van die documentatie mag ik nu ook gebruik maken. Een voorrecht, mag ik wel zeggen. Op de klok Lucia in de oude toren van Steensel, een klok die in 1495 gemaakt is door de Mechelse klokkegieter Wouter Kaeiwas, staat het al:

"Lucia is minen naem

Mijn gheluit sy gode bequaem.

Also verre als men my horen sal

wilt got bewaeren overal.

Die klok heeft overigens een tot nu toe in ons land onbekend pelgrimsinsigne (inscriptie) waarover mevrouw Elly van Loon-van de Moosdijk, conservator van het klokkenmuseum in Asten, over enige tijd in deze reeks meer zal vertellen. Lucia, naamdag 13 december. Steensel viert weer haar gedachtenis, en dat waarschijnlijk al wel zo'n zeven eeuwen lang. In de vijftiende eeuw is er al een Broederschap van de Heilige Maagden Maria en Lucia, en de Steenselse kerk bezit een Luciabeeldje van circa 1520. Lucia wordt afgebeeld op een brandstapel en met een zwaard dat haar hals doorboort. De legende van Sint Lucia staat in tal van Heiligenboeken beschreven, boeken die de laatste jaren weer "in" zijn en makkelijk verkrijgbaar. Op allerlei plaatsen (naast Steensel bijvoorbeeld ook: Rolduc, Lier, Geel, Antwerpen) wordt Lucia vereerd als beschermster tegen besmettelijke ziekten, vooral tegen bloedziekten en bloedingen, keelziekten en oogziekten. Ook in de Scandinavische landen is er een breed verspreide Lucia-verering. De bescherming tegen bloedziekten wordt heel concreet gesymboliseerd door gewijde rode zijden draadjes die de pelgrim ook nu nog in Steensel kan verkrijgen, tegen een klein vrijwillig offer. De relatie met keelziekten is duidelijk: toen de brandstapel niet wilde branden, werd Lucia's keel doorstoken, aldus de legende. De oogziekten hebben eveneens te maken met de legendevorming rondom Lucia, want ze rukte haar eigen ogen uit om de verleidelijke blikken van anderen te kunnen weerstaan. Op deze wijze kon ze de waarheid blijven "zien". Haar naam wordt dan ook geassocieerd met licht (lucide). In de periode voor 1688 is Steensel waarschijnlijk een belangrijke bedevaartsplaats geweest. Dat valt af te leiden uit de pontificale kerk die het dorp

bezat, ook uit het feit dat Steensel op een knooppunt van belangrijke wegen lag (Breda-Den Bosch-Mechelen-Leuven-Luik en Antwerpen), en zeker ook uit een relatief grote groep ambachtslieden die het dorp al in en vanaf de vijftiende eeuw telde. Onder meer een eigen bakker, die wel de nodige "duivekaters" gebakken zal hebben. In 1688 is Steensel door de Franse legers met de grond gelijk gemaakt, een ramp die het dorp eigenlijk pas in deze eeuw te boven is gekomen. In de loop der eeuwen bleef de Lucia-devotie bestaan. Op momenten dat ze wegwijnde, kwam er steeds weer een nieuwe impuls die tot heropleving leidde, zoals voor de oorlog onder leiding van pastoor Theo Matthijsen (pastoor van 1931-1944) en ook in onze jaren, onder meer door initiatieven van pastoor Andre Willemsen. Zondag aanstaande is het weer zover: om 10.30 uur vindt de plechtige Hoogmis plaats met medewerking van het Parochieel Gemengd Koor, de fanfare Kempengroen en het Luciagilde (opgericht in 1772) dat de eed van trouw aan de geestelijke en wereldlijke overheid hernieuwt. Onder meer Dries van Agt is lid van het gilde. In de Lucia-kapel ligt voor u klaar het devotieprentje en het rode zijden draadje. Alle Lucia's, Lucy's Lusijkes, Sijkes en mensen met de achternaam Sijkens kunnen daar niet omheen, want ze dragen allemaal Sint Lucia in hun voor- of achternaam.

Kerkklokken van Borkel en Schaft

Dankzij diverse tips naar aanleiding van krantenartikelen en nieuwe studies van de stukken kan de geschiedenis van de kerkklokken van Borkel, van Schaft en van Borkel en Schaft nu helder en aannemelijk geschetst worden. Dat was de uitdaging, en daarvan nu het verslag. Ingewikkeld is de zaak nog steeds en dat komt omdat het in deze historie niet één kerk betreft, maar het zijn er vijf en die hadden allemaal klokken en klokjes. Er werden ook klokken verhuisd van het ene kerkgebouw naar het andere. Borkel en Schaft had bovendien korte tijd ook nog een klooster en vlakbij lag de abdij de Achelse Kluis. De tot dusver genoemde gebouwen komen in dit verslag alle aan de orde. Wat de kerkklokken betreft hebben we vier verhalen: dat van Borkel, dat van Schaft, dat van Borkel & Schaft en dat van Achelse Kluis. Het verhaal van de kerkklokken van Borkel en Schaft kan nu bijna sluitend verteld worden. En we hebben een verrassing, want we hebben ontdekt dat Borkel en Schaft momenteel mogelijkwijs een klok teveel heeft.

Het verhaal van Borkel

Dominicus de Jong vroeg zich in zijn boek Het kerkdorp Borkel en Schaft (1951) al af waar de twee klokken van Borkel uit 1791 gebleven waren. Hij kwam er niet helemaal uit. Via ons onderzoek wilden we een stuk verder komen. Daarvoor was het van belang om twee citaten uit belangrijke boeken steeds voor ogen te houden. Namelijk het citaat uit het boek Drie eeuwen Sint Servatius Parochie in Borkel en Schaft 1690- 1990 van de kunsthistorica Christel Aaftink en dat citaat luidt als volgt: "Ook kreeg Borkel in 1791 nieuwe klokken voor haar kerk. Eén van de klokken had het opschrift: Ik heet S. Bernardusklok Henricus Petit me fecit anno 1791. Het is echter onduidelijk wat er met de twee Borkelse klokken is gebeurd. Bekend is het feit dat de twee klokken zijn overgebracht naar de Achelse kluis, maar over het lot van de klokken nadien kan niets vermeld worden". Hier startte onze speurtocht naar het lot van die Borkelse klokken. Borkel kan in 1791 inderdaad twee "nieuwe" klokken gekregen hebben, dat wordt in diverse studies gesteld. Eén klok was zonder meer splinternieuw want uit een verkoopcatalogus van Petit en Fritsen weten we dat er in 1791 één nieuwe klok van 300 pond gegoten werd voor Borkel. Dit is de zogenaamde tiendklok, en dit opschrift staat nog steeds op de rand vlak onder de schouder van de klok te lezen. Deze klok kreeg pas 100 jaar later de naam "Bernardusklok", namelijk toen ze in 1889 aangekocht was door de Achelse kluis. De tweede klok is geen nieuwe maar een andere klok geweest. De Borkelse Antoniuskapel stond vlakbij de schuurkerk en die had een torentje waarin een luidklok hing. Deze luidklok is in

1791 naar de schuurkerk gegaan. Er is dus sprake van twee Borkelse klokken (de tiendklok en de luidklok) en die zijn inderdaad (zie verderop) in 1889 op de Achelse Kluis terecht gekomen.

Nu het tweede citaat. In het boek *Momenten uit drie eeuwen Kluishistorie* van Dominicus de Jong staat de boekhouding van deze priorij van de periode 1845- 1846 en daar lezen we het volgende: "Voor de werkzaamheden aan de dakruiter en het hangen van een oude klok van Borkel met nog een kleinere daarbij f 372, 42". Een opmerkelijke zin. Hier staat dat er inderdaad in 1846 een oude klok uit Borkel kwam. Maar welke dan? Sommige mensen lezen de zin zo dat de kleinere klok eveneens uit Borkel zou komen, dat doet Dominicus de Jong ook, maar hier is sprake van een vergissing. Welke oude klok uit Borkel ging in 1846 naar het klooster in Achel? Niet de tiendklok/Bernardusklok of de luidklok, want die verhuisden in 1846 van de Borkelse schuurkerk naar de nieuwe kerk van Borkel en Schaft en in 1889 werden deze klokken verkocht aan de Achelse Kluis. Er gingen dus in de negentiende eeuw drie klokken van Borkel naar het klooster van de Trappisten: 1 in 1846 en 2 in 1889. Het raadsel van de oude klok van 1846 moeten we hier nu oplossen. Bovendien moeten we nagaan wat bedoeld is met de "kleinere daarbij".

De oude klok via Borkel= Eremietenklokje

In 1795 brachten de kluizenaars van Achel hun klokje met uurwerk over naar Meerveldhoven, omdat ze bang waren dat het geconfisceerd zou worden door de Franse revolutionairen. Goed gezien, want in 1798 werd de Kluis opgeheven. Dit zogenaamde "eremietenklokje" is inderdaad in 1846 teruggekomen op de Kluis en aldaar gehangen. Pastoor Dobbelsteen van Borkel en Schaft heeft deze zaak geregeld, en ervoor gezorgd dat de Kluis ook een Madonna-beeldje en een torenkruis terugkreeg. Deze gang van zaken staat ook genoemd in het boek *Geschiedenis van de Achelse Kluis* (1885) van Edmundus van Well. Dit klokje van de kluizenaars, het eremietenklokje, dateert van 1703 en is gegoten door Claes Noorden en Jan Albert de Grave uit Amsterdam. Van deze klokkengieters kunt u in het Beiaardmuseum een grotere klok zien die in hetzelfde jaar gegoten is. Hiermee is het raadsel van de oude klok van Borkel klok opgelost. We weten niet van wie de kluizenaars dit klokje ooit gekregen hebben. Misschien wel van Borkel. Het klokje hangt momenteel in de nieuwe kapitteltoeren van de Achelse Kluis. Het Madonnabeeldje is te zien in het museum.

De tiendklok "Bernardusklok"

De Bernardusklok was oorspronkelijk de tiendklok van Borkel, een nieuwe klok die in 1791 gegoten is en tot 1846 in de schuurkerk van Borkel hing. Deze klok heeft in de periode van 1846 tot 1889 in de nieuwe waterstaatskerk van Borkel en Schaft gehangen, en is in 1889 verkocht aan de Achelse Kluis. De Kluis liet onder andere de naam "Bernardusklok" ingraveren, en dat is nu nog duidelijk te zien. Dat de klok beschadigd is, komt mogelijk door een beschieting van een torentje van de kluis in de eerste wereldoorlog. De Bernardusklok deed in de abdij dienst als luidklok van 1890 tot 1973, belandde toen in de kelder van de abdij en deze klok staat nu voor het museum van de Achelse Kluis opgesteld. De klok moest wel uit de kelder gehaald worden, want sinds het natuurontwikkelingsproject staan de kelders van de Kluis regelmatig onder water. Ook dit raadsel is nu opgelost.

De luidklok van Borkel

Deze klok hing in Borkel, eerst in de kapel en sinds 1791 in de schuurkerk. Daar bleef ze tot 1846. Samen met de tiendklok/ "Bernardusklok" werd ze in 1889 verkocht aan de Achelse

Kluis. De luidklok dateert van 1720: ze werd Servatius en Antonius gedoopt en zelfs de peter en meter bij de doop zijn bekend, namelijk Johan Freijssen en Maria Daris, vrouw van Theodoor Vos. Dominicus de Jong vermoedt dat deze oude Borkelse klok gebruikt is voor het gieten van een nieuwe klok voor de abdij: de Jozefklok. Dat gebeurde in 1900 en de naam was duidelijk een eerbewijs aan de vroegere kluizenaars of eremieten die immers hun kluis Hermitage van Sint Joseph noemden. De Jozefklok van 1900 is op haar beurt in 1973 gebruikt voor het gieten van nieuwe klokken op de Achelse Kluis. Ze harmonieerde niet met de andere klokken. De Jozefklok kan overigens niet van het zusterklooster afkomstig zijn, zoals wel eens beweerd werd, omdat dit klooster niet in of voor 1900 bestond maar van 1946 tot 1956.

Met nog een kleinere daarbij

Dit klokje hebben we nu nog niet verklaard. Er staat in het hierboven aangehaalde tweede citaat niet dat deze kleinere klok ook uit Borkel afkomstig was. Waar kwam dit kleine klokje dan vandaan? Wij denken uit Schaft.

Het verhaal van Schaft

De kapel en de schuurkerk van Schaft waren aan Petrus toegewijd. In de Petruskapel van Schaft heeft een klokje gehangen; het hing na 1690 mogelijkwerwijs in de schuurkerk die er vlakbij stond. Maar wij veronderstellen dat dit oude klokje ook in 1846 in de Achelse Kluis is terecht gekomen. Dit is dus "de kleinere daarbij"; ze kwam uit de oude vervallen kapel van Schaft die in 1816 werd gesloopt. In dat jaar werd er een nieuwe klok gegoten voor de Petrusschuurkerk van Schaft en daar heeft deze nieuwe klok (Peterklok) in elk geval gehangen tot in 1846. Tot nu toe dachten we dat de Peterklok waarschijnlijk naar de nieuwe kerk van Borkel en Schaft was gegaan ; dat leek ook wel logisch en taktisch bij een nieuwe gezamenlijke kerk. Maar nader onderzoek heeft geleerd dat deze mening onjuist is. We wisten dat deze klok niet in Borkel en Schaft gebleven was, want ze hoorde niet bij de klokken die in 1943 door de Duitsers in beslag waren genomen. Bekend was wel dat de Peterklok in 1943 in Heeze terecht kwam, namelijk in de periode dat de Duitsers klokken in beslag namen. Een dorp mocht namelijk één klokje in bezit hebben om te kunnen luiden in geval van nood. De Petrusklok luidde van 1943 tot 1945 in Heeze, en in 1945 ging het Petrusklokje weer terug naar Borkel en Schaft waar het sinds 1949 weer functioneerde. De grote vraag was steeds waar de Peterklok zich bevond tussen 1845/1846 en 1943. Dat weten we nog niet volledig zeker. Uit het archiefmateriaal zou kunnen blijken dat de Peterklok in 1846 door Adam Verweyten verkocht is aan de Lucia-parochie van Steensel. Daar bevond zich de klok in elk geval in 1939. Via Steensel is de klok in Heeze terecht gekomen. Omdat de naam "Schaft" er nog op stond , is de klok na de oorlog ten onrechte (?) teruggegeven aan Borkel en Schaft. De wettige eigenaar zou wel eens Steensel kunnen zijn . Het raadsel van de Peterklok is grotendeels opgelost. De Peterklok hangt nu in elk geval in de Servatiuskerk in Borkel en Schaft, en daar hoort hij eigenlijk ook thuis. Maar u begrijpt dat ze in Steensel het tegenovergestelde kunnen zeggen.

Het verhaal van Borkel en Schaft

De nieuwe kerk van Borkel en Schaft kwam na veel verzet vanuit de bevolking van Borkel en van Schaft in 1845 tot stand. De strijd van 10 jaren is door Christel Aaftink uitstekend beschreven. De nieuwe kerk kreeg in 1845 de beschikking over de tiendklok (de latere Bernardusklok) en luidklok van Borkel. In 1889 schonken de gezusters Verweyten twee nieuwe klokken aan de kerk van Borkel en Schaft die in de verbouwde kerktoren werden

gehangen. De tiendklok/Bernardusklok en de luidklok gingen toen naar de Achsel Kluis. De schenking van de gezusters Verweyen kan wel iets te maken hebben met een kwestie uit 1847. Christel Aaftink vermeldt namelijk het volgende: "Dominicus de Jong vermoedt dat de eigenaar van de aangrenzende percelen, Adam Verweyen, de grond, waarop de schuurkerk stond, bij zijn eigen gebied heeft getrokken. In 1855 gaven diens kinderen het stuk grond namelijk aan Chistiaan van Deurzen, hoewel Verweyen niet de wettige eigenaar was". Mocht dit vermoeden juist zijn dan staat het in elk geval vast dat de grond weer weggegeven werd en dat er een jaar of zeven gebruik van gemaakt kan zijn. Van de familie Verweyen bestaat er een familiegeschiedenis uit 1980, gemaakt door W.G. Verweyen, toen in Vught woonachtig. Op 21 januari 1943 werden de drie klokken van Borkel en Schaft in beslag genomen, namelijk de twee klokken van 1889 (geschonken door de gezusters Verweyen) en een klein klokje van 11 kilo dat afkomstig was uit het klooster aan de Jan van Lieshoutstraat in Eindhoven (in 1942 door twee voltreffers verwoest). Na deze confiscatie kreeg Borkel en Schaft een klokje (alarmklokje) van het zusterklooster Bethlehem uit Haren, en dat werd na de oorlog teruggegeven. Toen werd nog korte tijd een klokje geleend van de Achelse Kluis. De drie in beslag genomen klokken zijn nooit terug gekomen. Wat wel terugkwam in 1946 was de Peterklok van de schuurkerk van Schaft die enkele jaren in Heeze dienst had gedaan. En die had dus eigenlijk terug naar Steensel moeten gaan. In 1949 kreeg de Servatiuskerk een nieuwe klok en in 1958 kwam er nog een klok bij. Op de klok van 1949 staat: SERVATIUS HEET IK/JUB'LEND TREED IK/ in plaats van een ontvoerde/ toen diep leed ons volk beroerde/ dat ik mag luiden als weleer/ de mens tot heil, God toteer/ 25 DEC 1949. Op de klok van 1958 lezen we (want we zijn in de toren geklommen): Fulgara + Frango/ Anno 1958/ Nieuw/ Joannes Apostolus/ Opus 2567/ (met een schildje van Eijsbouts). Deze drie klokken (uit 1816, 1949 en 1958) functioneren nog steeds.

Het verhaal van Achelse Kluis

De Achelse Kluis heeft veel te maken met de geschiedenis van de kerkklokken van Borkel, Schaft en Borkel en Schaft. De abdij bezit op dit moment zeven klokken. De Bernardusklok staat nu voor het museum en in het museum staat een niet gebruikte klok uit 1949 die gemaakt is door Serguys uit Leuven. Twee klokken werden gegoten in 1973; ze zijn geschonken door de vriendenkring van de Kluis en ze hangen in de toren van de kerk. Voor het gieten van deze klokken werd een andere klok (de Jozefklok) gesmolten; deze klok zou volgens de documentatie van de Achelse Kluis in 1900 afkomstig geweest zijn uit het zusterklooster van Borkel en Schaft, maar dit kan -zoals we zagen- niet juist zijn omdat dit kloostertje bestond van 1946 tot 1956. In de gesmolten Jozefklok zat wel het brons van de klok van Borkel die de abdij in 1889 gekocht had (de luidklok). In het broederkerkje van de Kluis hangt een oude klok uit 1750, de zogenaamde Theux-klok want hij is geschonken door graaf de Theux in 1846. De Eremietenklok (uit de kapel van Borkel) kwam in 1846 via pastoor Dobbelsesteen terug op de Kluis en hangt nu in de nieuwe kapitteltoren. In de vlieringtoren van de nieuwe refter hangt een uurwerkklokje van 1949 dat ook door Serguys is gegoten. Tijdens beide wereldoorlogen raakte de Achelse Kluis geen klokken kwijt. Waar het klokje van het klooster en het klokje van de pastorie van Borkel en Schaft gebleven zijn, weten we (nog) niet zeker. Beide klokjes zijn waarschijnlijk via de Achelse Kluis in kerkjes in de missie terecht gekomen.

Kloklegenden

Uit veel heemkundige studies is bekend dat "ongedoopte klokken" in vennen terecht kwamen en dat ze in de kerstnacht hun klanken lieten horen. Werk van de duivel uiteraard. Bergeijk had zijn Tresseven, Leende het Klokven (vlakbij de Achelse Kluis, namelijk nabij de plaats waar de Schuurkerk heeft gestaan), Dommelen zijn Rondven, Heeze zijn Kapellerput, Westerhoven zijn Breeput en Borkel het Malpieven. Allemaal legenden die wel aantonen dat in de volksverbeelding een klok van eminent belang was; ze vormde namelijk de verbinding tussen hemel en aarde, en dat is nogal wat. Zelfs het modernste "mobieltje" kan daar niet tegenop.